

Tartalom

Békefi Irén

Az erdei iskola szerepe a hazai oktató-nevelőmunkában **2**

Bohár András

A kultúráközvetítés társadalmi-antropológiai kontextusairól **7**

Huszár Zsuzsanna

Tanárjelöltek pedagógusszerep-felfogása **16**

Kéri Katalin

Az iszlám neveléstörténet kutatásának és tanításának szükségességéről **21**

Reisz Terézia

Romákat segítő regionális tehetséggondozó hálózat **27**

Sramó András

Tanítás virtuális osztályban: egy távoktató rendszer ismertetése **33**

Vigné Lencsés Ágnes

A műszaki főiskolai matematika-oktatás eredményességének növelése **37**

Békefi Irén

egyetemi adjunktus,
PTE Természettudományi Kar,
Biológiai Intézet, Növényteni Tanszék

Az erdei iskola szerepe a hazai oktató-nevelőmunkában

Napjainkban a hazai közoktatásban is egyre nagyobb szerepet kap korunk egyik legfontosabb oktatási és nevelési feladatának, a környezeti nevelésnek a módszertana. Sokan és sok helyütt leírták már azt, amit a Nemzeti Alaptanterv, valamint az arra épülő Kerettanterv úgy fogalmaz meg, hogy „a környezeti nevelés átfogó célja elősegíteni a tanulók környezettudatos magatartásának, életvitelének kialakulását annak érdekében, hogy a felnövekvő nemzedék képes legyen a környezeti válság elmélyülésének megakadályozására, elősegítve az élő természet fennmaradását, fenntarthatóságát (...). A tanulók kapcsolódjanak be közvetlen környezetük értékeinek megőrzésébe, gyarapításába. Életmódjukban a természet tisztelete, a felelősség, a környezeti károk megelőzésére való törekvés váljon meghatározóvá.”

Az ma már mindenki számára világos, hogy a fenti feladatrendszer az iskola padjaiban ülve, csak tankönyvekből és egyéb audiovizuális eszközök alkalmazásával nem lehet maradéktalanul megvalósítani. Még egy jól felkészült szaktanár, ha az órán mindig tudatosan foglalkozik is ennek a nevelési feladatnak a folyamatos felszínén tartásával sem tud elegendő ismeretet nyújtani. Ugyanis ennek a feladatnak a megoldásához elengedhetlenül szükség van a természetben, a környezetben szerzett közvetlen tapasztalatokra is. Ezen tapasztalatok megszerzésének egyik legfontosabb szervezési formája az erdei iskola. Az Oktatási és a Környezetvédelmi Minisztérium egyaránt fontosnak tartja a tanulási forma felkarolását. Turi-Kovács Béla környezetvédelmi miniszter szerint „... az igazi hazafiasságot a jövőben a természethez való kötődés jelentheti, ám annak védelmét emberidegen környezetben nem lehet ellátni.” Hozzátette: szorgalmazzák, hogy 2002-től minden általános iskolás diák legalább egyszer egy hetet töltsön úgynevezett erdei iskolában.

De mi is az az erdei iskola? Hogy jött létre, mi a célja, feladata, jelentősége?

Az erdei iskola mint címszó a Pedagógiai Lexikon (1997) meghatározása szerint: „A századforduló táján kibontakozó szabadlevegős iskola egyik típusa. Az egészséges hegyi, erdei környezetben létrehozott bentlakásos intézményeknek jelentős gyógyászati, egészségnevelő szerepe volt. A mozgalom kezdetben a tüdőbeteg vagy veszélyeztetett gyerekek egészségvédelmét, továbbá a beutalt gyerekek iskoláztatását szolgálta. Az erdei iskolák tanulói a nap nagy részét kerti munkával, játékkal, sporttal foglalkozva a szabadban töltötték. Az elsősorban egészségügyi-gyógyító intézménynek tekinthető erdei iskolák hagyománya az 1860-as évekre nyúlik vissza.”

Az erdei iskolák története Németországban kezdődött azzal a céllal, hogy a nagyvárosi, ipari területeken élő gyermekek is eljussanak az egészséges, természetes környezetbe. Az 1800-as évek végén bekövetkező nagymérvű iparosodás, az egészségtelen életkörülmények magukkal hozták a különféle tüdőbetegségeket, amelyek a legfiatalabb generációkat, a gyerekeket sem kímélték. Ezért a gyermekek számára iskolaszanatóriumokat hoztak létre, ahol kinn, a szabad levegőn zajlott az oktatás. A beteg gyerekeknek a fizikai és egészségi állapotához mérten alakították ki a programokat. A tanórák a szokásos-

nál rövidebbek voltak, kisebb volt egy osztály létszáma is. Másodlagos célként jelent meg az a törekvés, hogy – az akkoriban kötött, merev szabályok alól ily módon kikerülve – a gyermekek könnyebben sajátíthassák el az élővilággal, a környezettel kapcsolatos ismereteket.

A szakirodalmak szerint az első erdei iskolát Berlin mellett, Charlottenburgban alapították 1904-ben. Ez az oktatási forma később Európa más országaiba is elterjedt, s eljutott Magyarországra is. Hazánkban 1908-tól sorra nyitották meg kapuikat az erdei iskolák, amelyeket akkoriban szabadlevegős iskolának vagy szabadég-iskolának neveztek. Ez egy olyan tanulásszervezési mód amely során a tanítás-tanulás folyamatát a természeti jelenségek közvetlen, saját élményű meg tapasztalására építjük. A tanítást tantermen és iskolán kívül, a természeti környezetben szervezzük. A terepen való mozgás, tájékozódás, a tájjal való közvetlen találkozás hangulata, élménye, a terepen megismerhető dolgokkal, jelenségekkel, élőlényekkel, emberekkel, alkotásokkal való ismerkedés mind fontos összetevője ennek a szervezési formának. A tanítás helyszíne és a tananyag, valamint a képességfejlesztés között konkrét, szerves kapcsolat van. A tantermi oktatással ellentétben – ahol gyakran csak médiákra támaszkodva történik a fogalmak, folyamatok, jelenségek bemutatása – itt a tanulás érzéki, megismerő oldala válik dominánssá. A valóság értékeivel és problémáival való személyes élményű találkozás, a cselekvő, felfedező magatartás megváltoztatja mind a tananyaghoz, mind a tanulóhoz való hagyományos viszonyt. A szabadég-iskolai tanulásszervezési formák a tanítás-tanulás folyamatának szervezési módjára vonatkoznak és nem annak tartalmára vagy módszereire.

Napjaink hazai pedagógiájában – az 1980-as évek végén – újra megindult az e fajta tanulásszervezés, mert korunk pedagógusai a fent említett környezeti nevelésként megfogalmazott célrendszer ebben az oktatási formában látják leginkább megvalósíthatónak. Ma úgy nevezik ezt a tanulásszervezést, hogy erdei iskola. Ez a kifejezés egyrészt gyűjtőfogalom, másrészt fantázianév. Gyűjtőfogalma azoknak az iskoláknak, amelyek működésük szerves részeként, a szorgalmi időszak egy szakaszában, természeti környezetben töltenek el egy-egy hetet, s törekednek a lehetőségek maximális pedagógiai kihasználására. Fantázianév, mert helyszíne nem feltétlenül erdő. Működhet folyó mellett, mezőn, réten, nádasok, legelők stb. környékén.

Tehát az erdei iskola több napos, iskolaidőben szervezett program, amelynek illeszkednie kell a tantervhez, építve a tanulók aktív közreműködésére. A tanítás helyszínével szoros összefügg a tananyag, a képességfejlesztés és a közösségi tevékenységekhez kötődő szocializáció. Kiemelkedő nevelési feladatai: a környezet- és természetvédő szemlélet kialakítása. Az erkölcsi nevelés területéről nagy jelentőségű a közösségszervező hatása, és nem utolsósorban az egészséges életmódra való nevelés legfőbb színtere és eszköze. A képzési feladatok közül pedig a megfigyelő, leíró, összehasonlító és manuális képességek fejlesztése, valamint a környezettel harmonikus, egészséges életvezetési képességek kialakítása és fejlesztése valósulhat meg az erdei iskolákban végzett tevékenységek során.

Az erdei iskola jellemzői:

- a hagyományos alapiskola pedagógiai programjának integráns részét képezi;
  - a helyi tantervi tartalmak megvalósítását szolgálja;
  - a szorgalmi időben valósul meg;
  - többnapos;
  - helyszíne a szervező iskola székhelyétől távol, különböző természeti környezetben van;
  - a program megvalósítása a tanulók aktív, megismerő tevékenységére épül;
  - az ismeretszerzés folyamatát elsősorban az együttműködő (kooperatív-interaktív) tanulási technikákra építi;
- az együttes tevékenységre alapozva biztosítja a szociális tanulás lehetőségét, a személyiség- és közösségfejlesztést;

– lehetővé teszi a helyes egészségvédelmi szokások kialakítását, illetve megerősítését.

Az erdei iskolában a tanítás-tanulás folyamata tehát a hagyományos iskolai ismeretközvetítéstől alapvetően különböző közegben szerveződik. A „máshol-lét” élményének hatására felbomlanak a hagyományos iskolai tanulás szervezési formák keretei, így képes az erdei iskola azok korlátait túllépni, meghaladni.

Az erdei iskola által adott ismereteket nem lehet egyetlen tantárgy tárgykörébe vonni. Lehet ugyan biológiai tananyagként kezelni az erdőt, a vizeket, a talajt, a növény- és állatvilágot, de a cél a komplex természetszemlélet alakítása. Ezért az erdei iskolai programokban éppúgy megtaláljuk a földrajzi, fizikai, kémiai, irodalmi, történelmi, néprajzi ismeretek megszerzésének lehetőségét, mint a biológiaiét. Fontos követelmény, hogy a pedagógusok jól ismerjék az adott helyszínt, annak természeti-, történelmi-, néprajzi-, társadalmi értékeit, jelentőségét. De mivel a tanárok nem polihistorok, az erdei iskolában nem feltétlenül csak pedagógusok lehetnek a tanulókkal, hanem vezethetnek foglalkozásokat – a pedagógus jelenlétében, a tantervi célrendszerhez alkalmazkodva – erdészek, vadászok, természetvédelmi örök, tájvédelmi körzetvezetők, muzeológusok, néprajzosok is. Így egy erdei iskola programkínálata mindig színes és érdekes. A tanulók itt megismerhetik az élettelen környezet jellemzőit, a felszínformákat, a kőzeteket, ásványokat, a talaj szerkezetét, vízáteresztő képességét, termőképességét, vizsgálhatják a patakok vízének pH-értékét, vízhozamát, tisztaságát. Megismerhetik az adott élőhely jellemző növény- és állatvilágát. Megtapasztalhatják az összefüggéseket a csapadék mennyisége, a napsütéses órák száma, a talaj adottságai és az élőhely növényvilága között. Megfigyelhetik, hogy a táplálékláncban az egyes növény- és állatfajok milyen szerepet töltenek be, illetve az állatok különböző élethelyzetekben miként viselkednek. Ezek a hivatalosnak, iskolainak tűnő programok természetesen kiegészülnek olyan izgalmas eseményekkel is, mint az éjszakai állatles, a tanyákon élő háziállatok megtekintése, a madárgyűrűzés, s esetenként az elmaradhatatlan tábortűz. Itt megismerkedhetnek különböző népi ételek készítésével, régi vidéki mesterségek fortélyáival, fafaragással, játékkészítéssel, népdalokkal (mely utóbbiak fontosságáról, közösségformáló szerepéről külön tanulmányt lehetne írni). Mindezen ismeretek elsajátításának ellenőrzése, számonkérése természetesen játékos formában, jó hangulatú akadályverseny feladatain keresztül történik. Így olyan élményekkel térnek haza, hogy azt mondják: „ide érdemes volt eljönni”.

Pedagógiai szempontból egy sajátos szocializációs terep, mert kiváló lehetőség nyílik a közösségi létforma gyakorlására, az önkiszolgálásra, az egymásra figyelésre, a felelősségvállalásra, a kortársakkal és a felnőttekkel való együttműködésre.

A következőkben egy olyan iskolaigazgató tapasztalatait szeretném bemutatni, aki kezdetben idegenkedett ettől a tanítási-tanulási formától, de miután túljutott ő is és a tantestület is a kezdeti nehézségeken, pedagógiai tapasztalatait összegezve elmondta, hogy az erdei iskola miért jó a közoktatásban érintett személyeknek, intézményeknek: így a tanulóknak, a pedagógusoknak, a szülőknek, az iskolának!

Miért jó a tanulóknak az erdei iskola?

– A tanulók ismeretanyaga – a tantervi követelményeknek megfelelően – nem szenved csorbát.

– A valóságban, a természetben szerzett ismeretek, tapasztalatok igen mély nyomot hagynak a diákokban. Közelebb kerülnek annak megértéséhez, hogy „minden az ember és a természet kapcsolatáról szól”.

– A „más környezet” jól segíti a tanulók jobb megismerését a társaknak is, de a pedagógusnak is, aki ezáltal jobban tudja tervezni az egyes tanulókkal való foglalkozás mikéntjét.

– Javul a tanulók kommunikációs képessége, amely megmutatkozik: a környezet jelzéseinek jobb „felfogásában”, egymás megértésében, elfogadásában, javul a vitakészségük, az érvelési, véleménynyilvánítási képességük.

- Javul az együttműködési, kooperációs készségük (team-munka, csoportfoglalkozás, egymásrautaltság).
- Javul a problémafelismerési- és megoldási készségük (kreativitás a feladatok megoldásában, önálló probléma megoldás).
- Az ismeretszerzés számukra élményszerűvé válik. Megtapasztalják a felfedezés örömet, az alkotás lehetőségét.
- A probléma önálló megoldására, önismeretre és egyben önállóságra nevelés is lehetőséget kap.
- Az élmények művészi megjelenítése is megvalósulhat, pl. versek, rajzok, cikkek formájában.
- Közösségformáló hatása van az együttdolgozásnak, javul a társért érzett felelősség.
- Sportra, kitartásra, egészséges életmódra, a szabadidő hasznos eltöltésére neveli a tanulókat.
- Szeretetre való képességre nevel (a természet, a környezet, a társak, a család iránt).
- A természet értékeivel való takarékoságra nevel.

Miért jó a pedagógusoknak?

- Jobban megismeri az egyes tanulók személyiségét, magatartását, képességeit.
- Követlenebbül tud foglalkozni a tanulókkal (nem kell osztályozni).
- A pedagógus-továbbképzéseken szerzett ismereteit alkalmazni tudja.
- Közlelbbi kapcsolata lehet a szülőkkel.
- A nem biológia-földrajz szakos tanároknak szemléletváltást ad a környezeti neveléshez a természet összefüggéseinek megismerésén keresztül.
- Érzelmileg, emberileg közelebb hozza egymáshoz a kollégákat, a tantestület tagjait.

Miért jó a szülőknek?

- A tanulókat önállóságra neveli.
- Sok új ismerettel, élménnyel gazdagodtak.
- Jó levegőn voltak, egészséges körülmények között.
- Biztonságban voltak és sok jó nevelő hatás érte őket.

Miért jó az iskolavezetésnek, az iskolának?

- Javítja a munkahelyi légkört, összehozza a tantestületet.
- Olyan módszert, szervezési formát biztosít, amely a tanulók oktatását, nevelését élményszerűvé teszi.
- A tantestületben tudatosodik, hogy az iskola pedagógiai programjában miért kell részletesen foglalkozni a környezeti neveléssel.
- A pedagógusokban szemléletváltást hozhat és ráhangolhatja őket a környezet- és természetvédelmi nevelésre.
- Segíti az iskola három legfontosabb „szereplőjének”, partnerének (tanuló, szülő, pedagógus) együttgondolkodását, egyetakarását.
- Megpezdülhet az iskola élete, kimozdul a monoton egyhangúságból s gyermekközpontúbbá válhat.
- Az erdei iskolai program nagyon jól kiegészíti az iskolai oktató-nevelőmunkát.
- Ötvözi a tanórai és a tanórán kívüli foglalkozások hatásait.

Az erdei iskola tehát a személyiségfejlesztés olyan speciális színtere, amely messze túlmutat az ismeretközvetítő funkción. Ma már egyértelműen látszik, hogy mással nem pótolható lehetőség a személyiség mindenoldalú formálásában. Ebben fontos szerepe van annak, hogy a megszokottól eltérő a környezet és újszerűek a kapcsolatrendszer. Átrendezi az emberi kapcsolatokat (pedagógus-tanuló, tanuló-tanuló, szülő-gyerek, szülő-peda-

gógus, pedagógus-pedagógus) s ezek új dimenzióit mutatja meg. Láthatóvá válnak egymás erőnevei, hibái, képességei, a közös felfedező munka, az egymásra utaltság előnyeie.

Az erdei iskola átrendezi az időtényezőket is. Ugyanis az itt töltött idő valamennyi perce hat a személyiségre. A tanulónak van ideje a felfedezésre, a számára legérdekesebb problémákhoz való visszatérésre.

Az erdei iskola óriási lehetőséget nyújt a valódi élményalapú tanuláshoz, mert a tanuló játéknak, kellemes időtöltésnek érzi e program szerinti tanulást, s újabb ismeretek szerzésére már bent az iskolában is szívesebben vállalkozik, több műveltségi területen is.

Mindezeket összefoglalva láthatjuk, hogy az erdei iskola mint tanítási – tanulási szervezési forma óriási jelentőségű lehet az iskolai oktató-nevelőmunkában. Igaz, hogy az erre való felkészülés sok gondot, problémát jelent, körültekintő tervezést igényel az iskola fenntartójától, igazgatójától, tantestületétől, szülőktől, de a tanulók számára olyan ismeretrendszer, élményt és személyiségfejlődési lehetőséget biztosít, ami mással – főként tantermi foglalkozással – nem helyettesíthető.

Irodalom

Adorján Rita (1998): *Magonc. Természetismereti játékok az erdőben*. Mecseki Erdészeti Részvénytársaság, Pécs.

Agárdy Sándor (1993): *Erdei iskola Tornyospálcán*. Környezetvédelmi és Területfejlesztési Minisztérium, Aqua Kiadó, Budapest.

Báthory Zoltán – Falus Iván (főszerk., 1977): *Pedagógiai Lexikon. I. kötet*. Keraban Könyvkiadó, Budapest. 376.

Hortobágyi Katalin (1993): Az újjászülető erdei iskolák. In: *Természet Búvár*, 3. 18.

Lehoczky János (2000): *Erdei iskola 2000*. Környezeti Nevelési és Kommunikációs Programiroda, Budapest.

Nagy Mária (szerk., 1996): *Szemponatok a környezeti neveléshez*. Temporg Nyomda, Pécs, 207–227.

Abstract

The article focuses on the role of open-air school in the process of teaching and education in Hungary. Today the development of environmental education's methodology seems to be considered as one of the most important tasks for public education. The National Curriculum and the framework syllabus have also emphasized this point. In this article we will give a survey of the features and advantages of open-air schools